

BRIEF INTRODUCTION OF THE GEORGIAN LETTER TURKISH BIBLE

GÜRCÜ HARFLİ TÜRKÇE İNCİL'İN KISA TANITIMI

ქართული გრაფიკით შესრულებული თურქულენოვანი სახარება

(მოკლე ანალიზი)

MAIA MESKHIDZE

Ph.D. in Philology

Kars Kafkas University, Kars, Turkey

Orcid : 0000-0002-9235-6623

maiameskhidze@gmail.com**Abstract**

Writing is one of the most important elements that show the existence of a language, create a cultural accumulation with a language and pass it on to future generations. Through writing, people recorded important historical events and passed them on to future generations. Among the alphabets used by Turks throughout history, there are Göktürk, Uygur, Arabic, Cyrillic, Latin, Hebrew, Greek, Armenian, Georgian alphabets.

The Bible is one of the holy books that have been translated into Turkish as well as all world languages throughout history. There are also translations of the Bible in Greek letters as well as Bible translations written in Ottoman Turkish with Arabic letters during the Ottoman period. letters written in Georgian in Georgia in Turkey, Turkish translation of the Bible known by many.

The language formed in the history of mankind, the letter system of letters showing the voices of the mouth, arranged in an agreed order, is called the alphabet. Usually alphabets consist of 25-33 symbols on average. Alphabets make up writing systems. The Georgian Alphabet is one of the 14 writing systems used in the world today.

There are two known copies of the Georgian Letter Turkish Bible. The copy we have studied in the Tbilisi National Archive (Catalog No: 401) is written in Georgian Mkhedruli (მხედრული) alphabet. The original name of the work is "The Four-Part Bible of Jesus Translated into Tatar". The handwritten work consists of four parts and a total of 367 pages. The copy we have was copied from the original text by priest Aleksı Bakradze in 1881.

The text, which will be examined in terms of sound, shape and structure in the subject study, will be briefly introduced within the framework of the declaration. The meaning of transcribed works is the well known way to learn the history of languages. It is especially important in terms of examining the history of Turkish Language. It is of great importance to compare the works in question in terms of phonology of various languages.

Keywords: Alphabet, Grammar, Georgian, Bible, Transcription

MAIA MESKHIDZE

Dr. Öğr. Üyesi

Kars Kafkas Üniversitesi, Kars, Türkiye

Orcid : 0000-0002-9235-6623

maimeskhidze@gmail.com**Özet**

Bir dilin varlığını gösteren, bir dille kültür birikimi oluşturan ve gelecek nesillere aktaran en önemli unsurdan biri yazıdır. Yazı vasıtasıyla insanlar önemli tarihi olayları kaydederek gelecek nesillere ulaştırmıştır. Türklerin tarih boyunca kullandığı alfabeler arasında Göktürk, Uygur, Arap, Kiril, Latin, İbrani, Yunan, Ermeni, Gürcü alfabeleri yer almaktadır.

İncil tarih boyunca tüm dünya dillerine olduğu gibi zaman zaman Türkçeye de çevirisi yapılmış kutsal kitaplardandır. Osmanlı Devleti zamanında Arap harfli Osmanlı Türkçesiyle yazılmış İncil tercümelerinin yanı sıra Grek Harfli İncil tercümeleri de vardır. Türkiye’de Gürcistan’da Gürcü harfleriyle yazılmış Türkçe İncil Çevirisi pek bilinmemektedir.

İnsanlık tarihinde oluşan dil, ağız yoluyla çıkan seslerini gösteren harflerin kararlaştırılmış bir sıraya göre dizilmiş harf sistemine alfabe denir. Genellikle alfabeler ortalama 25-33 sembolden oluşur. Alfabeler yazı sistemlerini oluşturur. Gürcü Alfabeti, günümüzde dünyada kullanılan 14 yazı sisteminden birisidir.

Gürcü Harfli Türkçe İncil’in bilinen iki nüshası mevcuttur. Tiflis Milli Arşivi’nde yer alan (Katalog No: 401) çalıştığımız nüsha, Gürcü Mkhedruli(მხედრული) alfabeti ile yazılmıştır. Eserin özgün adı “İsa’nın Tatarca’ya Çevrilmiş Dört Bölümlü İncili” şeklindedir. El yazma eser dört bölümden ve toplam 367 sayfadan ibarettir. Elimizdeki nüsha asıl metinden 1881 yılında papaz Aleksı Bakradze tarafından asıl nüshadan kopya edilmiştir.

Söz konusu çalışmada ses, şekil ve yapı bakımından incelenecek olan metin bildiri çerçevesinde kısaca tanıtılacaktır. Transkripsiyonlu eserlerin anlamı dillerin tarihini öğrenmek için bilinen iyi yoldur. Özellikle Türk Dili tarihinin incelenmesi açısından önemlidir. Söz konusu eserler çeşitli dillerin ses bilgisi açısından karşılaştırması büyük önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Alfabe, Gramer, Gürcüce, İncil, Transkripsiyon

მაია მესხიძე

ფილოლოგიის დოქტორი
ყარსის კავკასიის უნივერსიტეტი,

ყარსი, თურქეთი

Orcid : 0000-0002-9235-6623

maiameskhidze@gmail.com

აბსტრაქტი

თითოეულ დამწერლობაში დაცულია ენის კულტურული სიმდიდრე, რომელიც მომავალ თაობებს გადაეცემა. დამწერლობის საშუალებით ადამიანები მნიშვნელოვან ისტორიულ მოვლენებს ჩანაწერების სახით გადასცემენ მომავალ თაობებს. საკუთარი ისტორიის მანძილზე თურქები იყენებდნენ კირილიცას, რუნიკულ, უიგურულ, არაბულ, ლათინურ, ებრაულ, ბერძნულ, სომხურ, ქართულ დამწერლობებს.

ცნობილია, რომ ბიბლია ნათარგმნია მსოფლიოს მრავალ ენაზე. არსებობს თურქულ ენაზე თარგმნილი ბიბლიის რამდენიმე ვარიანტი. მათ შორის, ბერძნული გრაფიკით თურქულ ენაზე შესრულებული სახარება. აქვე აღსანიშნავია, ქართული გრაფიკით თურქულად შესრულებული სახარება, რომელიც თურქეთში ბევრისთვის არ არის ცნობილი.

ზოგადად, ანბანი 25-31 სიმბოლოსგან შედგება. ანბანი ქმნის წერის სისტემებს. ქართული ანბანი ერთ-ერთია მსოფლიოში არსებულ 14 დამწერლობას შორის, რომელიც დღეს გამოიყენება.

დღეისათვის ქართული გრაფიკით შესრულებული თურქულენოვანი სახარების ორი ხელნაწერი არსებობს. ჩვენს მიერ შესწავლილი ხელნაწერი შესრულებულია მხედრული ანბანით. იგი თბილისში, საქართველოს ეროვნულ არქივშია დაცული (კატალოგი: 401).

ჩვენს ხელთ არსებული შედგება ოთხი ნაწილისგან. გვერდების რაოდენობა უდრის 367-ს. ხელნაწერი 1881 წელს ორიგინალიდან მღვდელს, ვინმე ალექსი ბაქრაძეს გადაუწერია.

წინამდებარე ნაშრომში წარმოდგენილია ჩვენს მიერ შესწავლილი ტექსტის მოკლე ფონეტიკური და მორფოლოგიურ-სტრუქტურული ანალიზი. საყოველთაოდ ცნობილია, რომ ტრანსკრიპციის მეთოდი, როგორც აპრობირებული ხერხი, ენის ისტორიის შესასწავლად გამოიყენება. იგი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია თურქული ენის ისტორიის შესწავლის თვალსაზრისით. უნდა აღინიშნოს, რომ დიდი მნიშვნელობა აქვს ზემოაღნიშნული ხელნაწერების შედარებას ენათა ფონეტიკის თვალსაზრისით.

საკვანძო სიტყვები: ანბანი, გრამატიკა, ქართული, სახარება, ტრანსკრიპცია

Giriş

Dil insanlar arasında kullanılan en önemli unsurlardan biridir. İnsanlar dil vasıtasıyla birbirlerine düşüncelerini aktararak iletişim sağlamaktalar. Bir toplum dili olmadan yaşamaz dil de toplumu olmadan tutunamaz. Dilin tarihi gelişimi yazı ile takip etmekteyiz. Yazının icadıyla birlikte insanlar duygu ve düşüncelerini diğer insanlara daha rahat aktarmaya başlamışlardır. Yazı vasıtasıyla insanlar önemli tarihi olayları kaydederek gelecek nesillere ulaştırmıştır. Yazı sadece semboller ya da dilde sesleri gösteren unsurlardan oluşmaz, bazen bir kelime veya hece bazen ise grafiksel şekiller ile gösterilmektedir. Yazının bulunmasıyla birlikte insanlar düşüncelerini ölümsüzleştirmişlerdir. Böylelikle duygu ve düşüncelerini nesilden nesle aktarabilme imkanı bulmuşlardır. “Kalemle yazılan baltayla bile silinmez” atasözü ise bu görüşü kanıtlar niteliktedir.

Bir arada yaşayan toplumların ortak eserlerinden bir tanesi olan yazı, binlerce yıllık gelişim sürecinden geçerek günümüze ulaşmaktadır. Gürcü dilinin yazı tarihine baktığımızda da belli aşamalardan geçtiğini, böylelikle sürekli bir gelişim içinde olduğunu ve en son bugünkü halini aldığını görmekteyiz. Gürcü alfabesinin ilk aşaması Asomtavruli (ასომთავრული) daha sonra Nushuri (ნუსხური) yazı sistemidir. En son aşama ise 12.yüzyıldan günümüze kadar uzanan ve bugün de kullanılan Mkhedruli (მხედრული) yazı sistemidir. Gürcü dili Dünya dilleri arasında kendine özgü alfabesini kullanan nadir dillerden biridir. Yazı sisteminin kuşkusuz çok eski çağlara kadar uzandığını bilmekteyiz bundan dolayı Gürcücenin köklü bir edebi geçmişe sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Bir dilin varlığını gösteren, bir dille kültür birikimi oluşturan ve gelecek nesillere aktaran en önemli unsurdan biri yazıdır. Türklerin tarih boyunca kullandığı alfabeler arasında Göktürk, Uygur, Arap, Kiril, Latin, İbrani, Yunan, Ermeni, Gürcü alfabeleri yer almaktadır.

İncil tarih boyunca tüm dünya dillerine olduğu gibi zaman zaman Türkçeye de çevirisi yapılmış kutsal kitaplardandır. Osmanlı Devleti zamanında Arap harfli Osmanlı Türkçesiyle yazılmış İncil tercümelerinin yanı sıra Grek Harfli İncil tercümeleri de vardır. Türkiye’de, Gürcistan’da Gürcü harfleriyle yazılmış Türkçe İncil Çevirisi pek bilinmemektedir.

Metotlar

Çalışmada tarihsel-karşılaştırmalı tanımlayıcı yöntemler kullanılmıştır. Çalışmanın amaçlarından hareketle artzamanlı ve eşzamanlı analiz yöntemi kullanılmıştır. Nihai sonucu elde etmek için araştırma konusu dilbilim sesbilim açısından değerlendirildi.

Tartışma

Bu çalışmada Gürcistan Milli Arşivinde (Katalog N.401) numarasıyla kayıtlı olan Gürcü Mkhedruli Alfabesiyle yazılmış Türkçe Dört Bölümlü el yazması -Gürcü adı “İsa’nın Dört Bölümlü Tatarca çevrilmiş İncili”- eser tanıtılacaktır. El yazma eser dört bölümden ve toplam 367 sayfadan ibarettir. El yazma bu eserin istinsah tarihi 27 Eylül 1739’dur. Tanıtılmaya çalışılacak olan el yazması Türkçe İncil’in bilinen iki nüshası mevcuttur. Bu nüshalardan biri, müellif nüshası olduğu tahmin edilen ve kimin tarafından yazıldığı bilinmeyen, Zugdidi İl Bilimsel Müzesinde yer alan, 27 Eylül 1739 tarihli nüsha olup ismi zikredilen müzede 894 envanter numarası ile kayıtlı, toplam 405

sayfadan ibaret olan nüshadır. Asıl metin Devlet tarafından koruma altında bulunmaktadır. Söz konusu metin üzerinde birkaç sayfa fotokopi alınmasının dışında üzerinde çalışılmasına müsaade edilmemektedir. Bu yüzden asıl metin değil ondan kopya edilmiş metin elimizde bulunmaktadır. Asıl nüsha üzerine Prof. Dr. Murman Beltadze tarafından bir çalışma yapılmıştır (Beltadze, 1967, s. 125-163). Söz konusu çalışmada genel olarak ses ve şekil bilgisine dair bazı örnekler gösterilerek incelenmiş olup metnin tam transkripsiyon çevirisi yapılmamıştır.

Elimizdeki nüsha asıl metinden 1881 yılında papaz Aleksı Bakradze tarafından asıl nüshadan kopya edilmiştir. Metin bir bütün olarak ele alınıp değerlendirilmesi yapılmıştır. Gürcü harfli Türkçe İncil metni olması eseri anlamlı kılmaktadır.

Tiflis Milli Arşivinde (Katalog N.401) numarasıyla kayıtlı olan metin temin edilmiş ve okunmuştur. Gürcü alfabesine uygun transkripsiyonun yanı sıra Türk transkripsiyon alfabesi de kullanılarak aktarılmıştır. Eserde Azerbaycan Türkçesinin ve Doğu Kuzey Anadolu ağızlarının etkisi de görülmektedir. Söz konusu çalışmada ses, şekil ve yapı bakımından incelenecek olan metin bildiri çerçevesinde kısaca tanıtılacaktır. Transkripsiyon yapılmış eserlerin anlamı dillerin tarihini öğrenmek için bilinen en iyi yoldur. Özellikle Türk Dili tarihinin incelenmesi açısından önemlidir. Söz konusu eserler çeşitli dillerin ses bilgisi açısından karşılaştırması büyük önem taşımaktadır. İlk defa bilim âlemine tanıtılacak eser, Gürcistan'da başka aynı şekilde Gürcü harfli Türkçe eserlerin varlığına da kanıt kabul edilebilir. Gürcistan El Yazmalar Kataloglarının ciddi bir şekilde gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Gürcistan'da Bilimler Akademisinin Elyazmaları Enstitüsünde çok sayıda Arap alfabesiyle yazılmış Türkçe eserin yanı sıra Gürcü alfabesi ile yazılmış eserler de bulunmaktadır (Abuladze ve İluridze, 2004, s.8).

İnsanlık tarihinde oluşan dil, ağız yoluyla çıkan seslerini gösteren harflerin kararlaştırılmış bir sıraya göre dizilmiş harf sistemine alfabe denir. Genellikle alfabeler ortalama 25-33 sembolden oluşur. Alfabeler yazı sistemlerini oluşturur. Gürcü Alfabeti, günümüzde dünyada kullanılan 14 yazı sisteminden birisidir. Beşi ünlü yirmi sekizi ünsüz olmak üzere otuz üç harften oluşmaktadır. Gürcü alfabesi var olduğundan itibaren üç aşamalı dönem geçirmiştir. Asomtavruli (ასომთავრული), Gürcü Dilinin en eski yazı sistemi olup el yazmalarında M.Ö. ki yüzyıldan beri kullanılmaktaydı. Nuskhuri (ნუსხური) yazı dili Gürcü Alfabetinin gelişiminin ikinci aşamasıdır. Asomtavrulinin grafikten geliştirilerek ortaya çıkmış halidir. Nuskhuri "Nuskha" kelimesinden türemiştir. "Nuskha"-Sulkhan-Saba Orbelianin Sözlüğünde hızlı yazım anlamındadır. Nuskhuri yazı dili sonraki dönemlerde Nuskhuri-Khutsuri olarak adlandırılmıştır. Khutsuri Asomtavruli ile Nuskhurinin ortak adıdır. Nuskhuri yazısıyla yazılmış ilk eserler IX. yüzyılda bulunmaktadır. Bu yazı sistemi XVIII yüzyıla kadar devam etmektedir. Mkhedruli, bugünkü Gürcü Alfabetinin adıdır. XI yüzyıldan itibaren kullanılmakta ve Khutsuriden Arap Yazı stili ve kaligrafisinden etkilenip gelişmiştir. Mkhedruli yazısı basit olup harf şekilleri dikey, yuvarlak ve bir bütünlükle yazıyı oluşturur. Bazı Harfler Asomtavruli şeklini halen korumaktadır.

İsa'nın Dört Bölümlü Tatarca'ya çevrilmiş İncili adıyla bilinen eserin başlığında Tatarca ifadesinin kullanılması Gürcistan'da Türkler için kullanılan yaygın bir terim olmasındandır. Bundan dolayı eseri "Gürcü Harfli Türkçe İncil" olarak adlandırmayı uygun bulunmuştur. Müellif nüshasının kopyası olan bu nüsha 367 sayfadan ve dört bölümden oluşmaktadır. Eser 23x18

ebadında kağıda siyah mürekkeple yazılmıştır. Metnin dış kapağı koyu gri bir kumaşla kaplanmış ahşaptan oluşmaktadır.

Bu nüsha 1739 yılında yazılan asıl nüshadan 1881 yılında Aleksı Bakradze tarafından el yazması olarak kopya edilmiştir. Aleksı Bakradze, Rus ordusunda tuğ-general rütbesiyle görev yapan Dimitri'nin oğlu Nestor Tsereteli'nin ailesinin oturduğu saray bahçesindeki yer alan Meryem Ana Kilisesi'nin papazı idi.

Söz konusu el yazması Tiflis Milli Arşivine 1924 yılında "Mtskhemi" dergisinin editörü Davit Ğambaşidze'nin kütüphanesinden nakledilmiştir.

Eser imla özellikleri açısından değerlendirdiğimizde yazı oldukça okunaklı olduğu hâlde çok sayıda kelime harf hataları görülmektedir. Her sayfa numaralandırılmış ve bölümler harflerle belirlenmiştir. Gürcü Alfabesinde büyük ve küçük harf ayrımı ve kullanımı olmadığı halde çalışmamıza kaynaklık eden 1881 nüshasında özellikle bölüm başlarında ve bazı özel isimlerde kelime başındaki harfler diğerlerinden daha büyük yazılmıştır. Gereksiz bir şekilde her kelimedenden sonra nokta veya virgölün kullanılmış olması eserin anlaşılmasını zorlaştırmaktadır.

İncelemeye esas alınan ve mevcut iki nüshası bulunan Gürcü Harfli Türkçe İncil'in incelemiş olduğumuz nüshası, okunaklı bir Gürcü alfabesiyle yazılmıştır. Elyazması şeklinde olan ikinci nüshası, ilk nüshaya göre daha küçük harflerle yazılmıştır. Metnin sayfa düzeni her iki nüshada da aynı olup çalıştığımız nüshada satır sayısı ilk sayfalarda 23-24 iken ilerleyen sayfalarda 16-19 arasında değişmektedir.

Ünlülerin Yazılışı

Gürcü alfabesinde ა-a, ე-e, ი-i, უ-u, ო-o ünlüleri bulunmaktadır. Metnimizde de sadece bu ünlüler kullanılmıştır.

a-ა ünlünün yazımı:

ადამადამ (32/1), ანასი anasi (181/17), არასინდა arasinda (137/6), ათამ atam (245/11), ბაბამ babam (54/9), ბალიშლადი bağışladi (177/13), ოლლან oğlan (138/16)

e-ე ünlüsünün yazımı:

ბეგbeg (255/5), ბეგანდი begandi (46/6), ბეილა beyla (182/12), ბენგზარ bengzar (18/19), დედი dedi (176/5)

e-ე ünlüsünün yerine, a-ა ünlüsünün kullanılması:

აბად abad (349/13), აგერ ager (32/17), ალამ alam (90/9), ადათ adat (355/19), აფენდი apendi(272/16), ავალ aval (16/11), აქმადუნ akmadun (259/2), ათაგინა atagina (212/14), ათმაგ atmag (307/8), აქსუგ aksug (143/10), ბან ban(182/13), ნა na (241/11), სას sas (56/11), მან man(73/13), ჩანგალ çangal (59/5), ფარდასი pardasi (167/13)

u-უ ünlüsünün yazımı:

უხუდა uħuda (95/12), უნუდურსუ unudurs[i]z (81/10), ნურლუ nurlu (303/4), უმაღი uħađı (179/7), ბულუთუნ bulutun (85/17)

ü ünlünün yazımı:

Gürcü alfabesinde ü ünlüsünün olmadığından “ü” ünlüsü hep “u” „უ“ ünlü ile yazılmıştır.

ქუჩუგინი kuçugini (11/4), დუნიადა dunyada (103/12), ბუგუნ bugun(188/14), ქუფრედუბ kupredub (278/12), ჩუნიქი çunki (189/16), ჩორაქ çorak (17/10), დუზ duz (24/6), გუჯუ姑 guc (32/15), სუთ sut (277/11), გუნი guni (269/5), უჩინჯი uçinci (282/1), გუნაშ gunaş(56/4)

o-ö ünlüsünün yazımı:

ჩოხჯოღი (18/13), დოღრუ doğru (149/17), დოხსანდოღსან (60/19), დონღუზუნ donğuzun (211/5), დოსტ dost (247/16), ოღლან oğlan (203/2), ოხუმაღუზ oħumaduz (35/7), ყოიდი qoydi (238/3), ყონშილარი qonşilari (176/1), ყორხდი qorħdi (46/3)

ö ünlüsünün yazımı:

Gürcü alfabesinde ö ünlüsü bulunmadığı için bu ünlü her zaman “o” „ო“ ünlüsü ile yazılmıştır.

ოზ oz (34/9), ოთური oturi (75/14), ორთსუნ ortsun (209/3), ოგრადურიდუმ ograduridum (162/5), ოფდი opdi (161/18), ოლურ olur (61/13), ოლუიდი oluidi (246/17), ქორკორ (322/6), გორუბ gorub(182/11), გორსათდუმ gorsatdum (327/2), გონგლარუნზი gonglarun[i]zi (248/11)

ı ünlünün yazımı:

Gürcü alfabesinde “ı” ünlüsü bulunmadığı için bu ünlü kelimelerde hiçbir zaman gösterilmemiştir. Bu ünlü, incelemeye esas alınan metnimizin transkripsiyonunda [ı] ve [i] olarak gösterilmiştir.

ჩაღრნუ çağ[ı]r[ı]n[ı]z (76/14), ჩრად ç[ı]rağ (87/17), დაღლმიშ dağ[ı]lmiş (27/4), დრი d[ı]ri(216/5), იხნდა iç[ı]nda (117/10), რზა r[ı]za (30/6), სღმაზიდი s[ı]đmaz idi (366/9), სღრ s[ı]đ[ı]r(242/6), ხრსზ ხ[ı]rs[ı]z(234/9), ყრბ q[ı]rħ (291/10), ყზ q[ı]z (121/17), ყრზი q[ı]rm[ı]zi (165/16)

Bazı yerlerde ise “ı” ünlüsünün “i” „ი“ ile gösterildiği tespit edilmiştir.

აჯიაღლადი aciağladi (273/19), ადამლარი adamlari(76/5), ადი adi (102/8), არასინდ arasinda (137/6), ბაჯისი bacisi(331/1), ბაღიშლადი bağışladi (168/9), ბაშინი başini (46/8), კისა kısa (123/3), თანიდილარ tanidilar(283/6), იშიღ işiğ (209/5)

1.1.2. Ünsüzlerin Yazılışı

Gürcücede k'ning- k,ç- ħ, g- q olmak üzere üç tane harfi vardır. Bu k'lerden g harfiyle gösterilene, Türkçede kalın ünsüzlerde yer alan art damak k sesine tekabül etmekte olup metnimizin transkripsiyonunda “q” ile gösterilmiştir.

ყავზა qavħa (165/3), ყულ qul (87/5), ყლჯინან q[ı]licinan (273/3), ყრბ q[ı]rħ (186/13), ყრზილუღდან q[ı]rm[ı]zilüğdan (53/2), ყრუბ q[ı]rub(210/18), ყაზინა qabina (44/14),

ყაბულედარ qabuledar (243/18), ყაჩდილარ qaçdilar (211/10), ყალანლარ qalanlar(169/14), ყალხარ qalhar (117/6), ყანუმი qanumi (309/8), ყანათლარუნ qanatlarun (83/4), ყარანლულ qaranluğ(273/4), ყარდამ qardaş (152/3), ყარიშმალ qarişmağ (276/8), ყარინა qarina (129/15), ყარშუ qarşu (230/18), ყონშილარი qonşilari (176/1)

Türkçedeki bazı kelimelerde k ünsüzü ģ ile de yazılmıştır:

დოშაკუნ doşakun (110/2), ესკი eşki(195/10), აშკარა aşkara (332/10), ასკარდან askardan(267/2), გერჩაკდურ gerçağ dur (313/5), ისკალასინდა iskalasında (306/10), ქუჩუკდურ kuçukdur (43/1), ქესკუნ keskun (48/8)

ქ- k ile yazılanlar: ქუჩუგ kuçug (167/18), ქორ kor (81/15), ქოილარა koyalara (215/7), ქიში kişi (142/5), შეკლანდურსა şeklandursa (60/4), შუქრვერდი şukr verdi (176/10), თიქდი tikdi (232/12)

Arapça ve Farsça sözcüklerdeki söz başı ve sonu **b** ünsüzünün, metnimizde de bu dillerdeki aslı şekillerini koruyarak “**ბ**”“**ბ**” ile yazıldığı belirlenmiştir:

აჯაიბ acay[ı]b (85/6), აზაბვერმა azabverma (119/7), ბაჰასინა bahasına (100/2), ნასიბ სეჩდი nasib seçdi (225/1), ბაზარგუნი bazarguni (280/3), შარაბ şarab (195/10), ქათიბ katib (21/8), ქთაბ k[ı]tab (364/14), ყარიბ qarib (91/8)

fünsüzün yerine “**ვ**”“**ვ**”ünsüzü kullanılmıştır:

ქუვთდან kuvtdan (108/17), ყავთან qavtan (165/16), თავსილ ედარიდი tavsil edaridi (283/2), ივთრა სალურიდილარ ivtra saluridilar (275/11)

Gürcücede iki tane **თ- ტ- ჭ** ünsüzü bulunmaktadır. Bu t'lerden **ტ- ჭ** harfiyle gösterileni, Türkçede t sesine tekabül etmekte olup metnimizin transkripsiyonunda “**ტ**”“**ტ**” keskin vurgulu ile gösterilmiştir.

ტაშ taş(154/16), ტაშლამალა taşlamağa (327/1), ტუთდილარ tutdilar (190/19), გეჰტილარ gehtilar (282/3), ფეშტამალ peştamal (162/8), ფიშ ტაბტა piş tahta (110/11), ფრიშტა p[ı]rişta (152/12), ჯაჰუტლარ cahutlar(102/3), ვაბტდა vahtda (87/2), ბაბტლუ bahtlu (198/1), ხასტა hısta (21/2), რასტ გელდი raşt geldi (118/14)

h-b sesleri gösterilmiştir.

ხარაბედარ harabedar (15/2), ხარაჯვერმალ haracvermağ (263/8), ხარდალთოხუმა hardaltohuma (42/17), ხასტალარი haştalari(123/11), ხათრლარინიალსუნლარ hat[ı]rlarinialsunlar (329/10), ხათაეთმიშდურ hata etmiş dur (357/7), ხაზინა hazina (65/11), ხეირდვაელაუნიზ hey[i]r d[u]vaelaun[ı]z (198/16), ხოჯა hoca (64/9), ხორუზ horuz(273/15), ხრსზ h[ı]rs[ı]z (277/17), ხზმათ h[ı]zmat (270/15), ხაბარ ვერდი habar verdi (363/1), ხამურიდან hamurından (53/17), ხალყ halq (101/11), ახორა ahora (178/9), ახრათინდა ahıratında (44/1), რუხსათ ვერდი ruhsat verdi (211/7)

Gürcü alfabesinde “y”ünsüzünün bulunmamasından dolayı bu ses hep “i”“o”ünlüsü ile yazılmıştır. Bu sesi transliterasyon metninde yazıldığı gibi gösterdik. Transkripsiyonda ise ünlülerden sonra gelen **i** harfi **y** olarak gösterilmiştir. Ünlülerden önce ise Azerbaycan Türkçesi ve bölge ağızları dikkate alınarak bazen “y”, bazen “i” olarak değerlendirildi.

Transkripsiyonda: ოლდაშლარ yoldaşlar (192/3), ოლდან yoldan (223/18), იუსი yuasi (220/7), იუდუმ yudum (321/13), ბეილაქი beylaki (307/3), ბოინი boyni (46/11), გეიდურდი geydurdı (275/13), იუზ yuz (208/3), იავროსი yavrısı (180/6), იაზლმომ yaz[1]lmış (7/14), იაზდი yazdı (358/9), იავრაბდან yaprağdan (73/1), იელდან yeldan (204/8), იემინდან yemindan (124/19), იერდან yerdan (86/1), იავმიომ apmiş (163/2), იარალუ yaralu (147/13)

Transliterasyonda: ალლუზ iağluz (13/11), ალანზი ialançı (85/5), იელ ieğ (280/3), იორლუნ iorğun (295/13), ქოკოი (242/3), ოსია (23/15), იალმურ iağmur (19/1), იახში iaħşı (40/8), იახუნ iaħun (268/4), იალან ialan (162/16), იალვარდი ialvardı (120/13), იამან iaman (11/12), იანდუმ iandum (308/3), იენგი iengi (159/18), იანინა ianina (174/11), იავდი iapdı (19/5), იავრაბლარდან iaprağlardan (148/2), იარალუ iaralu (147/13), იარამაზ iaramaz (200/12), იაშლანდი iaşlandı (330/15), იათდილარ iatdilar (88/3), იაუხლამდი iauħlaşdı (98/14), იაზლმომ iaz[1]lmış (7/6), იეჯაგ iecag (122/5), იედი iedi (152/3), იოლდა iolda (52/4), იოხდურ ioħdur (143/5), სოილადი soiladı (161/7) თოი toi (289/17), ბოი boi (257/10)

Arapça kelimelerde çift ünsüzle yazılan kelimeler hep tek ünsüzle yazılmıştır. Alah (144/5), მილეთ millet (38/17), სილაინან silainan (356/6), ავალ aval (57/3)

Sonuç

Gürcistan'ın kendi jeopolitik konumundan dolayı Türk dünyası ile iç içe olması ve Gürcistan'da Türkçe konuşan halkların varlığı bu eserin söz konusu halklara Hıristiyanlık dinini Ortodoks mezhebini tanıtmaya yönelik kaleme alındığını düşündürmektedir.

Eserin Gürcü harfleri ile yazılmış olması alfabeyle hâkim biri tarafından kalabalıklara okunması amacıyla tercih edilmiş olmalıdır.

Tiflis Millî Arşivinde Katalog No: 401 kaydıyla kayıtlı bu eser Gürcü Mkhedruli მხედრული alfabeti ile yazılmıştır. Gürcistan'da dinî kitaplar Nuskha-Khutsuri ნუსხა-ხუცური yazıldığı hâlde, bu eserin popüler Mkhedruli მხედრული alfabetiyle yazılmış olması geniş kitlelere ulaşma arzusuyla izah edilebilir.

Eserin özgün adı “İsa'nın Dört Bölümlü Tatarca'ya Çevrilmiş İncili” şeklindedir.

Genel olarak dil özelliklerine bakıldığında metnin Türkçenin bir ağız ile yazıldığını söyleyebiliriz. Anadolu Ağızları sınıflandırılmasında bu ağızın Doğu Grubu Ağızları içerisinde Posof, Artvin merkez, Şavşet, Ardanuç, Yusufeli, Akhaltsikhe ağızlarına benzediğini söyleyebiliriz.

Bu özellikler şu şekilde sıralanabilir:

1. Doğu grubu ağızlarında ve Akhaltsikhe ağzında **h-b** ünsüzü bu metinde de kullanılmaktadır: აზაჯუბ azacuh (233/12), იედურმადუბ yedurmaduh (90/15), გორდუბ gorduh (286/3), ჩიხტილარ ç[1]ħtılar (193/9), ოხუმადუბ oħumaduz (35/7)
2. Çok heceli kelimelerin sonundaki **i, i, u, ü** ünlüleri hep **i-o** ünlüsü ile gösterilmiştir: ჩოპი çopi (16/17), გუნი guni (297/12), გოზი gozi (129/19)
3. Bazı kelimelerde ön ses **y** ünsüzü düşmüştür: იგით igit (203/2), ილდრუმ ild[1]rum (85/9)

4. **ñ**ünsüzü metinde **ng**veya **nğ** ünsüzleri ile karşılanmıştır: იენგი yengi (361/2), დონღუზლარ donğuzlar (211/8), ბენგზარ bengzar (87/15), დენგიზა dengiza (73/7), ანღლადილარ anğladilar (53/16), სონღი sonğı (155/6)
5. İsimden isim yapım eki hep +çi şeklinde: ავზი avçi (8/18), დავაჩინუნ davaçinun (236/15), იალანჩი yalançi (85/5)
1. Çokluk 2. şahıs +s[i]z,+z biçimlidir: ინანურსზ inanurs[i]z (304/3), ისტარსზ istars[i]z (165/9), თანიმადუზ tani-ma-du+z (57/6), დუშურდუზ duş-ur-du+z (90/11)
6. Geniş zaman kipi 1. teklik şahsın olumsuz şekline Azerbaycan Türkçesi ağızlarında da olduğu gibi metnimizde de sık sık nazal benzeşme ile **-ma-n+am** (< **-mE-z+Em**) şeklinde rastlanmaktadır: ბილმანამ bil-ma-n+am (163/18), დუვა ეტმანამ d[u]va et-ma-n+am (351/7), დემანამ de-ma-n+am (261/17), ინანმანამ inan-ma-n+am (251/5), სოყლამანამ soyla-ma-n+am (348/12)
7. Şimdiki zaman eki-eir olarak kullanılmıştır: გელიერ gel-eir (85/18), ახტარერიდილარ aħtar-eiridilar (190/18) Bu ektaki **ei** sesleri “kapalı e'nin” (è) karşılığı olmalıdır.
8. Gerek Eski Türkçede gerekse Türkiye Türkçesinde yuvarlak ünlü ile söylenen “soğuk” kelimesi metnimizde “საუხ sauħ (353/12)” iki ünlü arasında “w” ünsüzünün düşmesiyle, “au” şeklinde bir diftongun olduğu görülmektedir: იაუხ yauħ (108/11), იაუხლამდილარ yauħlaşdilar (243/16), იაუხლამდი yauħlaşdı (157/7), თაუხ tauħ (83/3)
9. “a” ile biten kelimeler üzerine içinde “damak n’si” bulunan bir ek alınca “n” sesinden önce bir “u” türemektedir. Bu durum “damak n’si”nin fonetik etkisiyle veya “damak n’si”ni gösterme gayretiyle açıklanabilir: ათაუნზა ataun[ı]za (49/6), ანაუნ anaun (115/2), გეტმაუნზ getmaun[ı]z (252/5), ჰუქმეთმაუნზ hukmetmaun[ı]z (199/16)
10. Çokluk eki +lar şeklindedir: ევლარინი evlarini (80/12), გუნლარ gunlar (252/3), აელლარი aeğlari (331/10), ათალარი atalari (144/12), ბეგლარი beglari (68/19), ქიშილარ kişilar (305/9)
11. Eski Türkçede olduğu gibi **t, ʈ** korunmuştur: თიქდი tikdi (232/12) ტოლდი ʈoldi (76/15) ტოლდურდი ʈoldurdi (167/10) ტოლუ ʈolu (215/17) ტონ გეიდურდილარ ʈon geydurdilar (101/18), ტუიმასუნლარ ʈuymasunlar (336/19), ტალღალარდან ʈalğalardan (47/17), თიკანდან tikandan (165/16), თოქდი tokdi (224/4), ტოიდილარ ʈoydilar (47/10)
12. Öğrenilen geçmiş zaman eki Doğu grubu ağızlarından Ardahan, Posof, Artvin, Yusufeli, Ardanuç ve Şavşat ilçesi ağızlarında olduğu gibi eserimizde de **-miş** olarak tek şekilli kullanılmıştır: გელმიშამ gelmişam (10/22), სახლამიშამ saħlamışam (65/8), ოტურმიშ oturmiş (156/2), დურმიშ durmiş (254/7), ვერმიშდურ vermişdur (261/10), ყონმიშ qonmiş (223/14)
13. Görülen geçmiş zaman 3. teklik şahıs eki ünlü uyumuna girmeden **-di, -ʈi** şeklindedir: ბრახდი b[ı]raħdi (190/3), ბაღიმლადი bağışladi (177/13), ბახდი baħdi (273/16), ბუირდი buy[ı]rdi (62/6), ბულდი buldi (44/8), ჩიხტი ç[ı]ħʈi (40/6), დოდდი doğdi (178/8), დურდი durdi (4/4), დუშდი duşdi (207/18), დუშტი duşʈi (208/3)
14. Ünlü kalınlaşması ile ortaya çıkan kalınlık-incelik uyumsuzluğu Posof, Artvin, Ardanuç, Yusufeli, Şavşat ağızlarında olduğu gibi metnimizde de görülmektedir: გეთურდი geturdi (297/17), დემადი demadi (332/6), სევარამ sevaram (343/6), ევუმა evuma (39/4), გელსუნ

gelsun (60/3), გეტსუნლარ getsunlar (125/18), ხარაბ ეტმაზ ḥarab etmaz (15/4), ბილმაზლარ bilmazlar (264/9), სზა s[i]za (13/14)

15. Eski Türkçede yuvarlak ünlü ile kullanılan sözcükler bu eserde de aynı şekilde korunmuştur: ალტუნ altun (263/9), ართუხ artuḥ (15/16), ბალუხ baluḥ (215/14)
16. Bazı isim tamlamaları Gürcü dilindeki tamlamalara benzemektedir: დონღუზუნ სური donguzun suri ‘domuz sürüsü’(211/5), ყანუნ დამჯისი qanun damcisi (272/8) ‘kan damlası’, დონღუზუნ გუნდი donguzun gundi ‘domuz sürüsü’ (119/17), ილანუნ უმაღლარი ilanun uşağlari ‘yılan yavruları’ (37/13)
17. Gürcü dilinde bulunma ve yönelme hâli için - ში(-ṣi) edatı kullanılmaktadır. Söz konusu durumun etkisiyle metnimizde de bazı örneklerde +da eki gerek yön, gerekse yer bildirmek için kullanılmıştır: ჯამადა გირდი cama+da girdi ‘ havraya girdi’ (112/7), vs. ჯამადა ოლან cama+da olan ‘ havrada olan’ (188/12), ჩხდუნზ ჩოლდა ç[1]ḥdun[1]z çolda ‘ çöle çıktınız’ (32/4)
18. Cümle yapısı büyük oranda Gürcüceye benzemektedir. Bu durum çevirenin Gürcü olmasıyla veya metnin Gürcüceden Türkçeye çevrilmesiyle açıklanabilir:
Sabah. ki. oldi. şahr[a]. donub. ac^oldi. bir. icil. ağaci. yol. uşta. gordi. geldi. yenina. zad. bulmadi. iç[i]nda.yapraḥdan. qayri. ‘ Sabah olunca şehre dönüp acıktı, yol üstünde bir incir ağacı gördü, yanına gidince yapraklar dışında hiçbirşey bulamadı’ (72/17-18, 73/1)
Sabah. ki. oldi. keşişlarun. beuklari^u. ḥalqun. ağsaqal-ulari. muşavara. ehtilar. Hazrati. İsa. uşına. ki. ozini. oldur_sunlar.’Sabah olunca bütün başkâhinlerle halkın ileri gelenleri, Hazreti İsa’yi öldürmek için anlaştılar’ (99/6-7-8)

Kaynakça

AbuladzeTs, M. İluridze, Türkçe Yazmalar Kataloğu, Tbilisi, Kvirioni Yay. 2004, s. 8

Beltadze, M., “XIII. Yüzyıl Gürcü Transkripsiyonlu Türkçe Eser”, *Tiflis Devlet Üniversitesi Yay.*, C. 121, Tiflis 1967, 125-163.

Gürcistan Millî Arşiv El yazmaları Kataloğu, N 401, 54.

Meskhidze, M. (2018) *Gürcü Harfli Türkçe İncil* (İnceleme-Metin- Dizin). Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Erzurum

İnternet Kaynakları

<https://ka.wikipedia.org/wiki/%E1%83%A5%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%97%E1%83%A3%E1%83%9A%E1%83%98%E1%83%93%E1%83%90%E1%83%9B%E1%83%AC%E1%83%94%E1%83%A0%E1%83%9A%E1%83%9D%E1%83%91%E1%83%90>, 10.08.2016